

כיום, מרבית מדינות המזרח התיכון מצויות במצב של אלטרטיביות, והן מצב שבו גם עם השינוי משתנה. הרי לא קיים דפוס יציב של תהליך שינוי. כך השקפיצות נעשות לכל הכיוונים, ואין כל אפשרות לחזות אותן.

קריאה?
איראן, שהיא מדינה בעלת חשיבות קובעת במזרח התיכון, ולמעשה מסתירה הגדול ביותר של המזרח התיכון. אחת המדינות המתפתחות בקצב התפתחות טכני נולדני מריר ביותר. איזור אסטרטגי השוכן בגבול ברית המועצות. מאגר של אוצרות טבע בעלי חשיבות מדינה שקובעת את עתיד השלום, או אי-השקט, במזרח התיכון יותר מאשר הסיכסוך הישראלי-ערבי. איראן היא, בעצם, המעצמה שבמזרח התיכון, ואפשר לומר בוודאות בהספק המורם לאיראן, שיכלול חתימת חוזה, ולהעמדת ומערך ההתפתחות הטכנולוגיות בה — יביאו לבסוף לידי המפיכה חברתית.

חתימה הכרעות והחלטות כיוזום ואז יהיה אפשר לבכות לדורות על השג'אות

דוגמות נוספות שיש לך להסתכרות של מדינות לא יציבות.

ממלכת ירדן. בעיית ההינתקות הסופית של ירדן מהירדן דה ושומוקן, ושיבת הפליטים לירדן, או דרך ירדן, בעיית ירושת כס המלכות. המצב אינו יציב. כך גם בסוריה, שהיא גורם נטול יציבות פנימית. כמובן אסור לנו להתעלם ממצרים עצמה, העוברת שינויים מהותיים ויהיה עליה לפתור את בעיות המשק שלה. כך גם ערב הסעודית, המקבלת את תגמולי הנפט הנספגים לתוך חברה בעלת מיבנה מסורתי. להם יהיה קשה יותר לספוג שינויים, מאחר שהם חברה שביטחוןהמחצה. לעומת איראן שהיא חברה גדולה עם גרעיני מודרניות ובעלת עליות. במי ילים מסכמות, המיזרח התיכון הוא איזור של רעידות אדמה חזיות ושינויים צפויים, רבים ביותר.

כיצד משתלב פיתרון הקונפליקט הישראלי-ערבי בתמונה לא יציבה זו?

הבעיה הישראלית-ערבית מתמקדת, כיום, במציאת הסדרים שיכללו לספוג את השינוי המתחולל. הסדרים שהיה להם סיכוי לעמוד גם תוך כדי רעידות אדמה חבי רתיות. כל צריך להיות ברור לנו שאין כל ביטחון בדבר, גם אם ייחתמו הסכמים עם רוב מדינות-ערב. בשום פנים ואופן אין לראות בהסכמי-שלום בין ישראל לבין מדינות-ערב, או חלק מהן — סוף פסק. הם סוף פסק — אבל הספר נמשך. ושינוי הצדדים סובלים מקצר של זמן.

האם קצרי-הזמן בין שני הצדדים תוקן עדיין? המהלכים האחרונים?

החודש האחרון מהווה אירועים, הוא סוגר את הפרק של חוסר-היציבות בין שני הצדדים. עד עכשיו היה עצם המגע עם ישראלים מעין טאבו. היינו טמאים. המגעים נעשו דרך אמריקאים, דרך שיתוף-קירבה — רק לא במגע ישיר. הטאבו היה נשבר, והוא שינוי ראדיקלי בתפיסה הפסיכולוגית-סימלית של הקונפליקט. הוא משנה את כללי החשיבה עליו. יש כאן שינוי מהותי בתרבות המאבק, כולל כל המינוחים שלו. יש תפיסות חדשות. השינויים נשברו במידה ניכרת. ובאותה מידה שמילחמת יום-הכיפורים שינתה תפיסה ישראלית אחת, אירועי החורף דש האחרון שברו למצרים עוד תפיסה אחת, וכך נוצר מצב מהותי-שנוי עדיין איננו עומדים על המשמעות שלו. ובפרספקטיבה של הזמן נעמד על כך טוב יותר.

מהי משמעות שביצירת התפיסה הישנה בעיני המצרים והערבים?

השאלה היא אם הם באמת מכירים במדינת ישראל ציונית, כחלק רצוי של המזרח התיכון. כחלק הכרחי. וכיצד הם יתייחסו לנושא העלייה, אם נצליח בו ומיספר היהודים במדינה יעלה מ-3 מיליון ל-6 מיליון. אלא שאת הדברים האלה לא ניתן לקבוע מראש וכאמור, זעזועים עתידיים במדינות-ערב יכולים להביא שוב לארגעת רוחות כלפי פנים אצלם, על-ידי רגסיה כלפי ישראל.

האם עלינו לראות את ישראל כגורם פאסיבי בתהליך שי השתלבותה במרחב?

ישראל יכולה בהחלט להשפיע על האירועים. למשל על-ידי מדיניות הגנתית שלא תיראה תוקפנית אבל יחד עם זאת תמחיש למדינות-ערב את הנתון שפתיחה במילי-המה נגד ישראל תביא שואה על העולם הערבי. מצב כזה לא יומין תוקפנות. כמובן, ביכולתה של ישראל לתרום ליצירת תשתית לשיתוף פעולה תרבותית-רוחנית. למשל, להקים בירושלים אוניברסיטה יהודית-ערבית משותפת, שתתמחה בעיקר בחשיבה על המזרח התיכון. מכון למחשבה עצמית שיעסוק ביצירת מיזרח התיכון משותפת. בנסיבות מסוימות אפשרית גם פעולה משותפת ישראלית-ערבית, שתפעל נגד תוקפנות חיצונית במזרח התיכון.

האם תוקפנות כלפי ישראל ומדינות ערב כיהן היא ממשית?

אני חווה אפשרות סבירה לתוקפנות חיצונית במזרח התיכון, בעיקר בגלל הנפט הטמון בו. ובמצב שבו ייווצר אינטרס ערבי-ישראלי של איתנות במעצמות הגדולות, הדבר יתכן. לשתף פעולה עם מעצמות אלו — כן, אבל להיות תלויים בהן כל הזמן — לא. זהו מצב שאינו רצוי למדינות-ערב, ובוודאי לא לישראל. ואכן, איתנות-פעולה כלכלית וטכנולוגית איזור לא חשיבות רבה, לא מסבירים את יכולתה של ישראל להשפיע על האירועים במזרח התיכון, להשפיע — אבל לא לעצב אותם.

האם אין פגם בריכוזיות שראשיתיה שדה נטו על עצמו במהלך ההכרעות הנוכחיות?

יש כאן דילמה. מצד אחד, החידוש בא בדרך-כלל מצד יחידים, ואם מפיקים תהליכים בידי אירגונים מסורתיים, יד השמרנות על העליונה. אבל ההיסטוריה מוכיחה שמנהיגים מסוכתיים, שוממים אך ורק על עצמם, ערי שים טעויות. נפוליאון, רוזולט וצ'רצ'יל שגו בצורה בולטת. לכן קיים צורך של איוון בין יחידים וקבוצות-שיקול. נשיאות ארצות-הברית ממחישה זאת. מול נשיא חזק ניצב קונגרס חזק. בעת משבר-קובה בא הדבר לידי ביטוי בולט עוד יותר, כאשר הנשיא קנדי הפעיל קבור צות חשיבה מנוגדות של אנשי-חוק, שסיפקו לו רעיונות ויצרו בקרה על מעשיו. אבל במישרד ראש-הממשלה כיום אין עבודת-מטה, גופים הפרלמנטאריים משותקים, והחשש הוא שהיחיד, גם אם הוא בעל אישיות יוצאת-דופן או מתנהג כאישיות יוצאת-דופן, מרכז הכל בידי. כך שיהיו פרטים שלא יזכו בדי תשומת-לב, ותהיינה הכרעות והחלטות פזיזות, ואז יהיה אפשר לבכות לדורות בנושאים שבסך-הכל ניתן למנוע אותם. מיקוד ההחלטות בידי יחידים קצת מפחיד.

גם הטוב הוא פרובלמטי

מהם המיכשולים המוסריים בהתפתחות הרגיעה עם הערבים?

מסוכנות מאד האפשרות של אכזבות במיקרה שהצפייה לשלום לא תתגשם. אני בטוח, מקווה ומאמין שכן — אבל ביטחון-יותר עלול להפוך חולשה ישראלית. כי אם הצד השני בטוח שהוא מעורר במדינה דינאמיקה פני-כולוגית שאי-אפשר לעצור אותה, ידו במיקוח על העל-יונה. הנשיא אל-סאדאת הפעיל דינאמיקה כזאת גם בעם המצרי, אבל אני בטוח שהוא יכול בקלות להפוך את הכיוון במצרים. כל שעליו לעשות הוא לקום בפני עמו ולומר: עשיתי כל שיכולתי לעשות, אבל היהודים עק-שנים ואינם רוצים בשלום, ואז, אותם הממונים שמרעיים היום לשלום יריעו מחד תרועה שונה לגמרי.

ואצילנו?

אנחנו מדינה אחרת. אצלנו, הדברים אינם ניתנים להיגודם אנשי ולכן צריכה האוכלוסיה הישראלית להיות מרוסנת, לקוות לטוב, אבל לדעת שגם הטוב הוא פרו-ב-למאטי, שיש מקום לשימחה ולא לאופוריה, ובעיקר כשאין התחמקות מוויכוח קשה. אם לא נתוכנן, לא נקבל את המינימום ההכרחי לנו. הרי אין לנשיא אל-סאדאת סיבה לתת לנו מתנות. והרי יש הבדלי השקפות, פערי ערכים והבדלי אינטרסים, ושונים בתרבויות — כך שההנחה צריכה להיות שנוצר גשר, אבל לא נוצקה זהות אינטי-רסים, אם-כי חוסלה ההנחה התרבותית של חוסר-הזהות מכאן ועד לזהות אינטרסים, המרחק רב. אבל זה עניין לעתיד.

ובהווה?

עדיין יש ערך רב מאד למקום שבו יעבור הגבול הביטחוני. מה יהיו הסדרי הביטחון. מה יהיה ההסדר עם הפלסטינים. באיזו מידה תלוי ההסדר עם מצריים במדינות-ערב אחרות. משך התהליך. אם התהליך ניתן לעצירה או לא. ועוד שאלות טכניות שעדיין לא הגיעו אל שולחן הדיונים.

האם יש בעיות יסוד שאינן ניתנות ל-פתרון בשלב זה?

בעיקר בנושא הפלסטיני. השאלה מה יקבעו ביחס לשליטון-הביית או האוטונומיה הפונקציונלית של הערבים הפלסטינים, היא נושא מסוכן ביותר. הסדרים קוד-מים בהיסטוריה, על חלוקת ריבונות, עמדו יפה על סמך יחסים טובים, אבל כאן נוטלים יחסים מתוחים, ומצויים עליהם הסדר. אישית אני מעדיף חלוקה טריטוריאלית, שם

עדיין יש ערך רב מאוד לתקום שבו יעבור הגבול הביטחוני

הדברים ברורים יותר, אבל כאן יש עניין עם ריבונות משותפת, שהיא עניין עדיין על בסיס של מתח רב, ויש להניח שלכל צד צפיפות מוגזמת משלו. יחד עם זאת זה נראה, במצב הנוכחי, כפתרון עדיף לשני הצדדים, והיחיד הבא בחשבון, אבל בהסדר זה צפונים מוקשים רבים לכל הצדדים הנוגעים בו, וגם אם יהיה רצון טוב יהיו כל העת גורמים מרעיצו לפוצץ את ההסדר. גורמים של אי-יציבות במדינות הנוגעות בעצמן.

האם הפדר המושגת על אמונו בין ראש ממשלת ישראל לנשיא מצריים הוא בעל יציבות ארוכה?

עד 120. אבל אחרי משך זמן סביר נצטרך להסתדר בלי המנהיגים הנוכחיים שעושים את ההסדר. איננו יוד-עים מי יחליף אותם ולכן לפחות חסכם, שבמידת האפשר יהיה ברור ביותר בפרטיו השונים. אבל יחד עם זאת, רצוי להזכיר שקיימת אפשרות שיכלול להגיע להס-דר רק על-ידי השארת סופים רבים כשהם מעורפלים. אין ברירה. כדאי להיות מעורפל, ולהגיע להסכם עו למר-מנטום. אבל עלינו להיות מודעים לכך שאנחנו צפויים בעתיד לבעיות, ושכלל נקודה שבה ייתרו היום במא-מתן ייווצר בעתיד משא-ומתן קשה, וייתכן גם שבתנאים קשים יותר, כך או כך צפויות בעתיד בעיות צפויות ובלתי-צפויות שישנו נתונים, ותמונתם של משא-ומתן בלא גוף מתווך משפר, כעיקרון, את הסיכויים.

אתה חווה את הפיכת המזרח התיכון יחד עם ישראל למעצמה?

שיתוף-פעולה פורה יאפשר את הפיכתו של המזרח התיכון למעצמה עצמאית היכולה לעמוד בפני לחצים, להגיע למעמד בינלאומי חזק ולהגן על כל תושביה ואר-צותיה מפני האלימות העולמית הצפויה. שיתוף-פעולה מיזרח-תיכוני זה מהווה תנאי לא-שיעבודו האפשרי של האיזור לגיאוראמפריאליזם חדש, ולמיזרח-התיכון, כתת-מעצמה בינלאומית בלתי-תלוייה באחת המעצמות, יש תפי-קיד חיובי בהגנה על האינטרסים המשותפים של ישראל ושל מדינות-ערב.

„נורמאליזציה מול לוואנטיזציה“

האם האידאולוגיה הציונית תיטמע ב-מיזרח התיכון?

המיזרח התיכון זקוק, בעצם, לזהות עצמית, שבה קיימת מדינת ישראל ציונית עצמאית מתפתחת וצומחת, בתוך מיזרח התיכון שהוא ערבי בעיקרו. על ישראל להתמודד עם הבעיה כיצד להיות במיזרח התיכון שכוה, להשתלב בו מבלי להפוך למדינה לוואנטינית.

כיצד?

למשל, יצירת ייעוד ותפקיד אחרים לאוניברסיטות בישראל, כאשר אנחנו חוזרים בעצם לצורך שלב את הקונספט הציוני-ייצמני, שהוא אקט מדיני, יחד עם רע-יונות הבית-הרוחני של אחד-העם, בנושא ייחודה של מדינת ישראל במיזרח התיכון ותרומו לאיזור, לעם היהודי-די ולעולם בכללו.

במה יובלט ייחודה של החברה הישראליה?

יש להביא בחשבון שייחודים אחרים של מדינת יש-ראל, כמו התנועה הקיבוצית, נדחקו הצידה. לכן יש צורך לפתח עכשיו איות-חיים ערכית, איות-חיים מייר-חדת שתתייבב מול הנורמאליזציה של המצב ומול ה-לוונטיזציה איננו רוצים שהנורמאליזציה תהפוך אותנו עם ככל העמים. וזהו מהות הציונות כפי שאני תופס אותה, וישראל — כמדינה ככל העמים — אינה מהווה סיבה לחיות בה.

מצב של עריונות עם הערבים?

לא. כפי שיש לערבים ייחוד תרבותי משלהם, ייחוד מוסלמי משלהם, לנו יש ייחוד משלנו. הייחוד אינו בכך שאנחנו חכמים יותר. אנחנו שונים, ואני חושב שיש-ראל זקוקה לכבוד מצד העולם-הערבי, למצב של „ההצנע לכת“ ולא של יומרה, יחד עם זאת, אין ספק שבעיני הערבים ובעיני עמים אחרים עלינו להיות מדינת שביעדות במינה, וזהו הגשמת הציונות.

כיצד אתה חווה ייחוד עתידי זה?

ישראל צריכה להיות מדינה למופת בנושא הצדק החב-רתי, וללא לחץ כלכלי. יש להרחיב את רעיונות התנועה הקיבוצית, כיום, אנחנו מפגרים בערכים החברתיים שלנו. אך הרחבתו של הקיבוץ, ייצויות חיי שותפות מסוג אחר לגמרי, כמו קואופראטיבים קיבוציים מדיניים, יצירת דפ-רסים חדשים של יחסי-עבודה, הפיכתה של ישראל למדינה

לומדת. זו אינה הצעת-תוכנית, אלא העלאת רעיונות הממ-חיים את הכושר להמצאות חברתיות, שנשט אותנו בת-קופה שבה היינו עוסקים בדברים אחרים. במילים אחר-רות, עם הקטנת הבעייתיות הביטחונית המעיקה, עלינו לחדש את יכולת היצירה החברתית שלנו, מצב שהיום-לל איננו ערוכים לקראתו.

האם יהיה צורך בשינוי המפה הפולי-טית לשם יצירת היערכות חברתית חדשה זו?

כן. אני בטוח שהמפה הפוליטית בישראל תיראה שונה אחרי הסכמי-השלום. כלליה-מישק הפוליטי משתנים. צעדיו של ראש-הממשלה כיום שונים לחלוטין ממה שהיו מצפים מראש-הממשלה הליכוד. הוא כבר שובר מציאות קודמות, ומכה בתהלתה הליכוד. כן יש לעשות למי-גלות חדשות, ואולי יהיו לנו גם מנהיגים חדשים, דבר שאנחנו זקוקים לו מאד.